

repet vitt és szerepükhöz híven, esetleg gyarlón, esetleg érényesen, esetleg mindkétféleképpen viselkedő emberekről. Egyszersmind olyanokról is azonban, akik válalásból, vagy kényszerűségből eredő tragédiát játszottak, s akiknek haló porukból feltámasztását nem lehet elég emberi-tudósi alázattal és felelősséggel tárgyalni. Nem céloim Hopp Lajost dicsérni, író ember helyett művei beszélnek, ám nem hallgathatom el meggyőződésemet, hogy az, aki Jávorka Ádámról, az ifjú Forgách Zsigmondról, de a hűséges Kajdacsynéről és a többi esesett eltérő életpályájáról is ilyen aprólékos gonddal, szeretettel, ítéletalkotó bátorsággal, de bölcs mértéktartással foglalkozik, a téma kutatásának Szalaytól kezdett, s kevesek által folytatott vonulatába tartozik.

NAGY JÓZSEF ZSIGMOND

Nečas, Ctibor: A Balkán és a cseh politika

A brnói egyetemen működő szerző hálásnak tűnő témát választott: a Habsburg-birodalom egy szláv népének a birodalom balkáni, tehát szlávok által lakott területek felé irányuló politikájához való viszonyát. Dicséretére válik, hogy ezt a viszonyt nem az egykor — s sajnos, nemcsak egykor — oly divatos egyoldalú szemlélet jegyében ábrázolja (mely szerint a birodalom „elnyomott és kizsákmányolt nemzetei” csupán eltűrték, elszenvedték az egy — vagy két — nemzet érdekeit szolgáló államapparátus kül- és belpolitikai lépéseit), hanem elvetve a *csupán nemzeti* kategóriákban való gondolkodást (mely gondolkodás következtében a Monarchiát egykor alkotó népek történetírásában és még inkább publicisztikájában az a szemlélet érvényesült, hogy az ekkor elkövetett hibákért mindig valamely más nemzet felelős), *osztályalapokról* kiindulva próbálja interpretálni a cseh politikai életben a század elején érvényesülő külpolitikai elképzeléseket. Az osztályszempont következetes szem előtt tartásával sikerül a szerzőnek megragadnia azt az igen bonyolult — s egyáltalán nem egyoldalú — kölcsönhatást, mely a birodalom külpolitikáját irányító apparátus s a birodalom e nemzetének politikai képvisellete között fennállt. E kérdés boncolgatása számunkra több szempontból sem érdektelen, hadd emeljem most ki a „technikai” oldalt: közismert, hogy a dualizmus kori magyar állam sem rendelkezett saját külpolitikai apparátussal, a magyar elképzelések is csupán áttételesen, bár a dualizmusból következően nem olyan bonyolult áttételeken keresztül érvényesültek, amint az más nemzetek esetében történt.

Talán meglepőnek tűnik a könyvet bevezető megállapítás (nevezhetjük a szerző alaptételének is): a század elején, az imperialista érdekellentétek egyre élesedő kibontakozásának korában az Osztrák—Magyar Monarchia külpolitikája nem állt ellentétben a cseh burzsoázia érdekeivel, sőt sok tekintetben annyira megfelelt azoknak, hogy a cseh polgárság politikai képviselétét ellátó pártok támogatták a Monarchia aktív balkáni fellépését. Ennek okát az izmosodó cseh burzsoázia piaceres törekvéseiben találhatjuk, s ennek fényében talán nem kell csupán taktikai megfontolásoknak tulajdonítanunk azokat a cseh megnyilvánulásokat, melyek a Monarchiát a cseh nemzet fejlődésének reális és megfelelő kereteként értékelik — hiszen a birodalom léte önmagában is komoly belső piacot jelentett a gyorsan fejlődő cseh ipar számára, s az aktív-, s nyugodtan leírhatjuk: terjeszkedő-politika sem lehetett ellenszenves a cseh burzsoázia számára, mivel külső piacokat ígért.

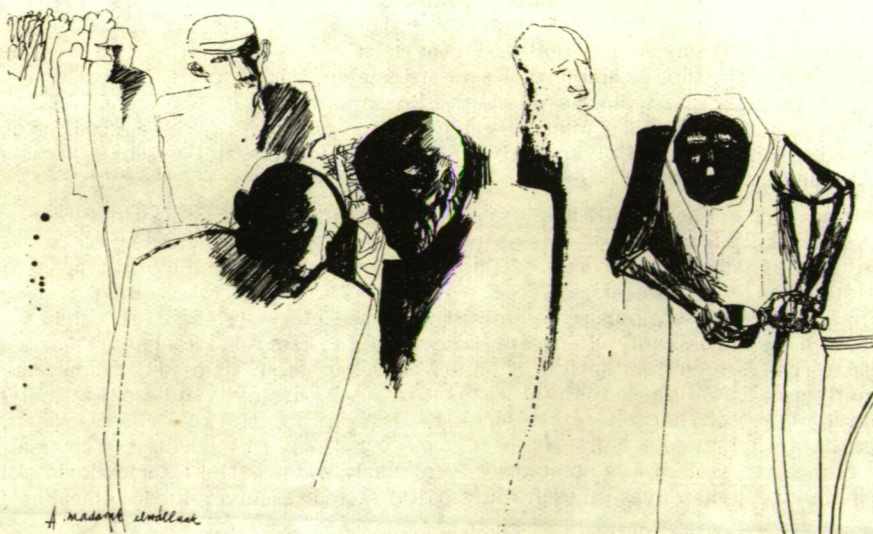
Természetesen az alapvető érdekek egybeesése nem jelentette azt, hogy a cseh politikai áramlatok kritikátlanul viseltettek Ausztria bel- és külpolitikája iránt: a

továbbra is elevenen ható ausztrószlavizmus jegyében a birodalom föderalizálását, vagyis az államszerkezetnek a megváltozott erőviszonyokhoz való igazítását tűzték ki célul, külpolitikai elképzeléseiket pedig továbbra is a germanofóbia determinálta: igyekeztek Ausztriát Németországtól eltávolítani, s a régi konzervatív elképzelés, az osztrák—orosz együttműködés útját egyengetni. E koncepció a Kramár vezette ifjúceg párt, a századelő vezető cseh politikai pártjának programjában fejeződött ki. Kramárnál a szerző az Ausztria iránti lojalitást, s azt a fajta konzervatív orosz-barátságot emeli ki, mely nem annyira a balkáni népek saját felszabadító harcától, mint inkább Oroszország aktív fellépésétől várta a török iga megszűnését — ellentétbe is került emiatt a haladóbb cseh csoportosulásokkal, s elszigetelődött a közvéleménnyel szemben is. Az ő „új-szláv” elképzelése épített ugyan a szláv népek politikai és gazdasági együttműködésére, de az adott hatalmi viszonyokon belül: ezért is támogatta a Monarchián belül és kívül élő délszlávok (főleg a szerbek) minden tiltakozása ellenére Bosznia-Hercegovina annexióját, mivel értesülése szerint az Oroszország hozzájárulásával történt. Nagyon érdekes a könyvnek az a része, mely a szláv kongresszusok gazdasági határozatait tárgyalja: plasztikusan rajzolódik ki a cseh burzsoázia szláv köntösbe öltöztetett gazdasági expanziója.

A recenzens a mű legfőbb értékét abban látja, hogy a szerző, bár szimpátiája a cseh haladó erők iránt nem kétséges, nem próbálkozik a nemzeti múlt csábító átfestésével, s nem kívánja a kényelmetlen igazságokat, jelen esetben a cseh burzsoázia osztályérdekek által diktált megalkuvó ausztrószlavizmusát törölni a nemzeti tudatból, holott erre éppen a később perbe fogott Kramár esetében lehetősége lett volna. A könyv megfelel azok igényeinek, akik a történetírástól valóban a múlt objektív feltárását s nem didaktikus célokra használatos példatár összeállítását, vagy a mai problémák múltba való vetítését, s a nemzeti történelem ennek megfelelő prezentista átgyúrását várják.

A könyvet kiegészítő bibliográfia bő és tanulságos. A kötet végén a nyelvet nem ismerő érdeklődő tömör és a mű lényegét tükröző német nyelvű összefoglalót talál. (Brno, 1972.)

HEISZLER VILMOS

DÉR ISTVÁN RAJZA